

KIRSAL ALANDAKİ YAŞLILARIN YAYGIN SAĞLIK PROBLEMLERİNDE BAŞ VURDUKLARI GELENEKSEL UYGULAMALAR

Dr. Gülbu TORTUMLUOĞLU**
Arş.Gör. Elif KARAHAN ***
Arş.Gör. Betül BAKIR ***
Öğr.Gör. Rukiye TÜRK***

Bu çalışma 30 Ekim-3Kasım 2002 tarihleri arasında Türk Geriatri Vakfı'nın desteği ile düzenlenen I. Ulusal Geriatri Kongresinde Arş.Gör. Elif Karahan tarafından bildiri olarak sunulmuştur.

***İletişim: Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu, Erzurum. Tlf.442-2312314.
gulbut@atauni.edu.tr, gtortumluoglu@yahoo.com, gulbut@mynet.com.*

***Kafkas Üniversitesi, Kars Sağlık Yüksekokulu, Kars

Özet

Araştırma kırsal alandaki yaşlıların yaygın görülen sağlık problemlerinde baş vurdukları geleneksel uygulamaları saptamak amacıyla Kars'ın merkez köylerinden olan Azat, Gelirli ve Karacaören'de Şubat-Temmuz 2002 tarihleri arasında tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma evreninin tamamı örnekleme alınmış ve herhangi bir örnekleme yöntemine gidilmemiştir. Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından oluşturulan soru formu ile toplanılmıştır. Verilerin analizinde χ^2 ve bağımsız gruplarda t testi kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre yaşlıların mide problemlerinde % 63.0'ünün, soğuk algınlığında % 64.4'ünün, kabızlıkta % 54.4'ünün, yüksek ateşte % 63.0'ünün, öksürükte % 39.3'ünün, arpacıkta % 56.2'sinin, diş ağrısında % 41.1'inin, böcek ısırığında % 76.7'sinin, siğilde % 63.0'ünün, yanıkta % 82.2'sinin ve baş ağrısında % 26.0'sinin geleneksel uygulamalara baş vurdukları ve yapılan uygulamalarının ise

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

çoğunlukla zararlı uygulamalar olduğu saptanmıştır. Topluma sağlık hizmetlerinden yararlanma yolları öğretilebilir. Bu konuda sağlık personeli danışmanlık görevini üstlenebilir, öğretmen, imam ve muhtar gibi köyün ileri gelenlerinden yardım isteyebilir.

Anahtar Kelimeler: *Kırsal alan, yaygın sağlık problemleri, geleneksel uygulamalar*

THE OLD LIVING IN RURAL AREAS APPLY FOR TREATING COMMON HEALTH PROBLEMS THE DEFINITION OF TRADITIONAL HEALTH PRACTICES

Abstract

The study was carried out as a descriptive in Azat, Gelirli, and Karacaören, neighbouring villages of Kars province in February-July 2002. All of the old of the villages mentioned above included in the study as the subjects and no sampling method was used. The data were collected through the questionnaire formed by the researchers. The statistical in the analysis of the data chi-square and was used. According to the result of the study, in the stomach problems 63 % of the old applied traditional practices, in coughing 39.3 %, in wart 56.2 %, in toothache 41.1 %, in insect bite 76.7 %, in sty 63.0 %, in burn 82.2 % and in headache 26.0 %, and the practices applied were found to be quite dangerous. In view of the result of this study, People can be taught how to benefit from the health services. In this respect the health staff can take over the responsibility as an advisor and request aid from the leaders of the village such as, teacher, Hodja, and mukhtar.

Key Wods: *Old people, traditional health practies, common health problems*

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetlerinin, çağdaş tıp anlayışına uygun olduğu ölçüde kültürlere de uygun olması gereklidir. Kültürel özellikleri dışlayan bir sağlık hizmet modeli, halk tarafından beğenilerek, istenerek ve verimli bir biçimde kullanılamaz. Halkın sağlık

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdıkları Geleneksel Uygulamalar*

---

yapısı kültürel açıdan iyi bilinmelidir. Kültürel özellikler sağlık ve hastalığın dinamik bir etkeni olarak görülmelidir

(<http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm>; Karadokovan, 1998; Cırhinlioğlu,2001).

Türkiye çok eski çağlardan beri çeşitli uygarlıkların kurulduğu, gerçek kültür ve uygarlık hazinesine sahip olan, bir ülkedir. Bu nedenledir ki çok zengin bir folklorla sahip bulunmaktadır (Sezen, 1994). Geleneksel sağlık uygulamaları, Türk toplumunun genelinde, özellikle köylerinde yaygındır (Aşkın, 1997; Karadokovan, 1998; Miraldi, 2001; http://www.folklor.org.tr/turkish/halk_ekim.htm). Sağlık hizmetlerinden ve teknolojik yeniliklerden yeterince yararlanamayan, maddi imkansızlık veya başka sebeplerle doktora gidemeyen veya gitmek istemeyen kırsal alandaki toplum, çareyi geleneksel uygulamalara başvurmakta bulmuştur. Bu toplumdaki bireyler, öncelikle hastalıkların sebebini bulma ve bu sebebe uygun geleneksel tedavileri uygulama girişimleri uzun yıllardan beri devam ettirmektedir (http://www.folklor.org.tr/turkish/halk_ekim.htm, <http://www.saglikvakfi.org.tr/bitkiselhtm> 2002). Konuyla ilgili olarak yapılan çalışmalar, bireylerin yaygın sağlık problemlerinde geleneksel uygulamalara önemli oranlarda başvurduklarını göstermiştir (Aksayan, 1983; Yalın, 1988; Bayık, 1989; Yaman, 1990). Bu geleneksel uygulamaların büyük bir çoğunluğunu ise sağlığa zararlı olan ve erken tedaviyi geciktiren uygulamaların oluşturduğu belirlenmiştir (Spector, 1995; Türkdoğan, 1972; Kurdahi-Hattar, 1998; Engin, 2000).

Geçmiş yıllarda insanlar deneme- yanılma yoluyla bitkilerin hastalıklar üzerinde yararlı ve zararlı etkilerini öğrenmişler ve bitkilerden elde edilen ilaçları hastalıkları tedavi etmede kullanmışlardır. Bu tedavilerin sonucunda, hasta ya iyi olur ya da ölür; eğer iyi olursa tedavi tekniğinin etkili olduğu kabul edilir, eğer hasta ölürse tedavi tekniği, diğer tedavilerin dışında bırakılır. (Türkdoğan, 1972; <http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm>).

Bazı toplumlarda sıcak ve soğuk olmak üzere iki geleneksel tedavi yöntemi bulunmaktadır. Sıcak olarak kabul edilen hastalıklara soğuk tedavi, soğuk olarak kabul

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

---

edilen hastalıklara ise sıcak tedavi uygulanmaktadır. Nezle, grip, üşütme, soğuk algınlığı, ağrılar soğuk hastalık olarak görülür sıcak içecekler ve sıcak uygulamalarla tedavi edilir. Yanık, yüksek ateş gibi hastalıklar ise sıcak hastalık olarak görülür soğuk içecekler ve uygulamalarla tedavi edilmeye çalışılır (Türkdoğan, 1972; Kurdahi- Hattar, 1998).

Toplumun sağlıkla ilgili davranışlarını geliştirebilmek için sağlık personellerinin bu tür davranışların arkasında, hangi kültürel etmenlerin yer aldığını bilmesi, en azından anlamaya çalışması gerekmektedir (Henkleand-Kennerly, 1990). Sağlık hizmetlerinin çağdaş tıp anlayışı kadar, kültürlere de uygun olarak sunulması gereği vardır. Kültürel özellikleri dışlayan sağlık hizmet modeli toplum tarafından benimsenemez (Dirican, 1990; Karadakovan, 1998). Toplumla birebir iletişim içerisinde olan sağlık profesyonellerinin topluma yönelik bakım hizmetlerini planlamadan önce toplumun bu tür uygulamalarını tanımaları, bireylerin sağlık davranışlarını etkileyecek kültürel özelliklerini bilmeleri, verecekleri hizmetin etkinliği açısından büyük bir öneme sahiptir (Falco-Labo, 1995; Karadakovan, 1998; Veliöğlu, 1999; Rassool, 2000; Spector, 2000).

Bu bağlamda bu araştırma, kırsal alandaki yaşlı bireylerin yaygın sağlık problemlerinde baş vurdukları geleneksel uygulamaları saptamak ve ileriki dönemlerde bu sonuçlara yönelik girişimler planlamak amacıyla yapılmıştır.

2. MATERYAL ve METOD

Araştırmanın Şekli

Araştırma tanımlayıcı türdedir.

Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Zaman

Araştırma Kars'ın merkez köylerinden olan Azat, Gelirli ve Karacaören'de Şubat-Temmuz 2002 tarihleri arasında yapılmıştır.

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini, Azat, Gelirli ve Karacaören'de yaşayan 65 yaş ve üzeri toplam 80 yaşlı birey oluşturmuştur. Araştırma evreninin tamamı örnekleme alınmış ve herhangi bir örneklem yöntemine gidilmemiştir. Ancak çalışmaya katılmak istemeyen ve soru formunu dolduramayacak durumda olan (bilinci yerinde olmayan) yedi yaşlı birey örnekleme alınmamış ve çalışma 73 yaşlı birey üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma evrenini oluşturan köyler herhangi bir sağlık kuruluşuna sahip olmamakla birlikte sadece Gelirli köyünün bir ebesi bulunmaktadır. Ayrıca araştırmanın evrenini oluşturan Azat köyü 436 nüfuslu (80 aile), Karacaören köyü 249 nüfuslu (50 aile) ve Gelirli köyü 510 nüfuslu (96 aile) birer yerleşim birimidirler.

Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın bağımlı değişkenlerini yaşlı bireylerin yaygın sağlık problemlerine yönelik yaptıkları geleneksel uygulamalar, araştırmanın bağımsız değişkenlerini ise yaşlı bireylerin sosyodemografik özellikleri oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri araştırmacılar tarafından oluşturulan soru formu ile toplanılmıştır. Soru formu yaşlı bireylerin sosyodemografik özelliklerini ve yaygın sağlık problemlerinde yapılan geleneksel uygulamaları tanımlamaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Araştırmanın Etik Uygulamaları

Araştırmaya başlanılmadan önce ilgili kurum ve kuruluşlardan gerekli olan izinler alınmıştır. Yaşlı bireylere soru formları uygulanmadan önce araştırmanın amacı anlatılarak çalışmaya gönüllü katılımları sağlanmıştır.

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verileri araştırmacılar tarafından yaşlı bireylerle yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Her yaşlı bireye soru formundaki sorular okunarak cevaplaması istenmiş ve her yaşlı bireye yaklaşık 15-20 dakikalık süre ayrılmıştır.

Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Verilerin değerlendirilmesi, araştırmacılar tarafından SPSS paket programında yapılmış, verilerin analizinde ki-kare ve bağımsız gruplarda t testi kullanılmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Genellenebilirliği

Araştırma ekonomik ve zaman gibi sınırlayıcı faktörler nedeniyle sadece üç köyde yapılmıştır.

Araştırmanın sonuçları Azat, Karacaören ve Gelirli köylerinde yaşayan 65 yaş ve üzerindeki bilinci yerinde olan yaşlı bireylere genellenebilir. Araştırma sonuçları benzer araştırmalarda kaynak olarak kullanılabileceği gibi konuyla ilgili olarak yapılacak uygulamalı araştırmaları içinde veri tabanı olarak kullanılabilir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Yaşlı bireylere ait bulgular iki başlık altında incelenmiştir. Bunlar.

- 1.Sosyodemografik Bulgular
2. Sağlık Problemlerindeki Geleneksel Uygulamaların Dağılımı

3.1.Sosyodemografik Bulgular

Araştırma kapsamına alınan yaşlı bireylerin %50.7'sinin erkek, % 49.3'ünün ise kadın olduğu saptanmıştır. Yaşlı kadınların tamamının ev hanımı, yaşlı erkeklerin tamamının ise çiftçi olduğu ve yine yaşlı bireylerin, yaşamlarının tamamını köyde geçirdikleri saptanmıştır. Eğitim düzeyleri incelendiğinde yaşlı bireylerin; % 39.7'sinin okur-yazar olmadığı, % 12.3'ünün okur-yazar olduğu ve % 47.9'unun ilköğretim mezunu olduğu saptanmıştır. Yanı sıra yaşlıların, % 69.9'unun sağlık güvencesinin olduğu, %

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

30.1'inin ise olmadığı; % 72.6' sının evli ve % 27.4 'ünün ise dul olduğu belirlenmiştir.

Yaşlı bireylere yönelik sosyodemografik özellikler tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 1. Yaşlı Bireylerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler (n=73)	n	%
Köy		
Azat	33	45.2
Karacaören	27	37.0
Gelirli	13	17.8
Cinsiyet		
Erkek	37	50.7
Kadın	36	49.3
Yaş Grupları		
65-74	39	53.4
75-84	20	27.4
85 ve ↑	14	19.2
Eğitim Düzeyi		
Okur-yazar değil	29	39.7
Okur-yazar*	9	12.4
İlkokul Mezunu	35	47.9
Medeni Durum**		
Evli	53	72.6
Dul	20	27.4
Aylık Gelir (Milyon)		
100 ve ↓	44	60.3
101-200	22	30.1
201 ve ↑	7	9.6
Sağlık Güvencesi		
Var	51	69.9
Yok	22	30.1

* İlkokul öğrenimini tamamlamamış olanlar

**Çalışma grubunda bekar olan yoktu.

3.2. Yaygın Sağlık Problemlerindeki geleneksel Uygulamaların Dağılımı

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırma sonuçlarına göre yaşlı bireylerin, % 82.2'sinin yanıkta, % 76.7'sinin böcek ısırığında, % 64.4'ünün soğuk algınlığında, % 63.0'ünün mide problemlerinde, % 63.0'ünün yüksek ateşte, % 63.0'ünün siğilde, ve % 54.4'ünün kabızlıkta geleneksel uygulamalara baş vurdukları saptanmıştır. Ayrıca

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

yaşlı bireylerin %74.0'ünün baş ağrısında, % 58.9'unun diş ağrısında, % 50.7'sinin öksürükte çağdaş uygulamalara baş vurdukları saptanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. Yaşlı Bireylerin Yaygın Sağlık Problemlerinde Yaptıkları Uygulamalarının Dağılımı

Sağlık Problemleri (n= 73)	Geleneksel Uygulamalar		Çağdaş Uygulamalar		Toplam*	
	n	%	n	%	n	%
Mide yakınmaları	46	63.0	27	37.0	73	100.0
Soğuk algınlığı	47	64.4	26	35.6	73	100.0
Kabızlık	39	53.4	34	46.6	73	100.0
Yüksek Ateş	46	63.0	27	37.0	73	100.0
Öksürük	36	39.3	37	50.7	73	100.0
Arpacık	41	56.2	32	43.8	73	100.0
Diş ağrısı	30	41.1	43	58.9	73	100.0
Böcek ısırığı	56	76.7	17	23.3	73	100.0
Siğil	46	63.0	27	37.0	73	100.0
Yanık	60	82.2	13	17.8	73	100.0
Baş ağrısı	19	26.0	54	74.0	73	100.0

*Satır yüzdeleri alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre mide problemlerinde; süt, ayran, nane, şerbet, soğuk içeceklerin içilmesi (%67.4), bal yoğurt yedirilmesi (% 21.4), yürüyüş ve masaj yapılması (%10.9) gibi geleneksel uygulamalar saptanmıştır (Tablo 3). Yalın (1988) çalışmasında mide yakınmalarında tatlı pekmez içirme (%13), papatya, ıhlamur, maydanoz kaynatıp içirme (%2) gibi geleneksel uygulamalar yapıldığını saptamıştır. Sezen'de (1994) Erzurum'un şehir folklorunda mide yakınmalarında nane, limon kabuğu ve şeker kaynatılarak içirilmesi, kavrulmuş çörek otu, nöbet şekeri ile birlikte dövülüp karbonata karıştırılarak yutulması ve turp tohumu, maydanoz tohumu, çörek otu, karanfil, nohut ve bal karıştırıldıktan sonra kaynatılıp sabah akşam yenmesi gibi geleneksel uygulamalar yapıldığını belirtmektedir. İlgili kaynaklarda, mide ağrısında balla süt karıştırılıp içilmesi, aç karına tahin helvası yenmesi, andız kökü kaynatılıp içilmesi gibi uygulamalara rastlanmaktadır

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

([www.http://bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlik.htm](http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlik.htm)). Yurt dışında mide problemlerinde yapılan geleneksel uygulamalar arasında İtalya'da defne yaprağı ve şekerle karıştırılmış su içilmesi, Jamaika'da karahindiba ve zencefil çayının içilmesi, Hindistan'da ayran içilmesi, Hırvatistan'da papatya çayının içilmesi, Yunanistan'da ballı nane çayının içilmesi, Polonya'da nane çayının içilmesi, Londra'da anason, çileğin sapından yapılan çayın içilmesi gibi uygulamalar yer almaktadır (Spector, 2000; Papadopoulos, 1999).

Tablo 3. Yaşlı Bireylerin Yaygın Sağlık Problemlerinde Başvurdukları Geleneksel Uygulamaların Dağılımı

Arpacık		
Köpeğin dışkısını sürme	10	24.4
Isıtılmış odun, hamur ve çay buharı konulması	23	56.1
Şeker, sarımsak ve nişan yüzüğü sürme	8	19.5
Toplam	41	100.0
Toplam*	46	100.0
Soğuk algınlığı		
Terleme	26	55.3
Nane-limon kaynatıp içme	21	44.7
Toplam*	47	100.0
Yüksek ateş		
Terleme	6	13.0
Limonlu çay içme	13	28.3
Soğuk uygulama	21	45.7
Sırta bardak atma, dinlenme, yoğurt sürme	6	13.0
Toplam*	46	100.0
Öksürük		
Sırta ısıtılmış havlu ve gazete koyma	12	33.3
Sıcak içecekler içme	24	66.7
Toplam*	36	100.0
Kabızlık		
Yağlar (zeytin ve badem) ve içeceklerin (süt, kayısı suyu, sabun suyu) alınması	18	46.2
Sabunun fitil şeklinde kullanımı	12	30.8
Bal, et ve ceviz içi yeme	9	23.0
Toplam*	39	100.0

* Toplamların yüzdesi problemlere yönelik geleneksel uygulama yapanlar üzerinden alınmıştır.

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Tablo 3'ün Devamı. Yaşlı Bireylerin Yaygın Sağlık Problemlerinde Başvurdukları Geleneksel Uygulamaların Dağılımı

Geleneksel Uygulamalar	Sayı	%
Siğil		
Dua okutma(dolunayda dua okumak, elmayı okutup gömmek, arpa okutmak, tuz okutup suya dökmek)	40	87.0
Siğilleri yakmak	6	13.0
Toplam*	46	100.0
Böcek ısırması		
Isırılan bölgeye tükürme	12	21.4
Şeker, yoğurt, kolonya, çamur ve paslı demir sürme	44	78.6
Toplam*	58	100.0
Yanık		
Diş macunu, yoğurt, çamur, kireç kaymağı, salça, tereyağı, kabuklu elma, yumurta sarısı, demir pası ve tuz sürme	35	58.3
Soğuk uygulama	13	21.7
Çiğ patatesi kesip koyma	12	20.0
Toplam*	60	100.0
Baş ağrısı		
Patates bağlama	9	47.4
Başı sıkıca bağlama	10	52.6
Toplam*	19	100.0
Diş ağrısı		
İp ve berber tarafından yapılan çekim	12	21.4
Diş üzerine ispirto, kolonya, araba akü asidi, tütün, tuz, soda, yabancı otları konulması	44	78.6
Toplam*	56	100.0

* Toplamların yüzdesi problemlere yönelik geleneksel uygulama yapanlar üzerinden alınmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre soğuk algınlığında, terleme (% 55.3) ve nane limon kaynatıp içme (%44.7) gibi geleneksel uygulamalar saptanmıştır (Tablo 3). Yurt dışında soğuk algınlığına yönelik yapılan geleneksel uygulamalar arasında Ukrayna'da havlu içinde sıcak patates uygulaması, Slovakya'da limon ve ballı çay içilmesi, Polonya'da sıcak çay, tavuk çorbası içme, hardal yakısı ve sıcak fincan uygulaması, Romanya'da tavuk çorbası içilmesi, Litvanya'da brendi içilmesi gibi uygulamalar saptanmıştır (Spector ,2000).

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Çalışma sonuçlarına göre yaşlıların yüksek ateşte, limonlu çay (% 28.3), terleme (% 13.0), soğuk uygulama (% 45.7), sırta bardak uygulama, dinlenme, yoğurt sürme (%13.0) gibi geleneksel uygulamalara baş vurdukları belirlenmiştir (Tablo 3). Yalın (1988) çalışmasında sıcak suyla banyo yaptırma (%6), Özyazıcıoğlu (2000) vücuda, alına, dudaklara aspirin, sirke suyu karıştırıp sürme (%2.17) gibi geleneksel uygulamalar yapıldığını saptamışlardır. Yanı sıra ilgili literatürlerde yüksek ateş için sirkeye batırılmış bezin alına, boyuna, el ve ayaklara, bedene konması ve bu uygulamaya ateş düşüncüye kadar devam edilmesi, limon sıkılıp, içine aspirin atılıp eritilerek bu karışımın hastanın alın gibi yerlerine sürülmesi, ispirto, aspirin, bir iki damla zeytinyağı damlasından oluşan karışımın vücudun eklem yerlerine sürülmesi gibi uygulamalar yer almaktadır

([www.http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm](http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm)). Yüksek ateşi düşürmek için yurt dışında yapılan geleneksel uygulamalar arasında İngiltere’de nane yada papatya çayının içilmesi, Avusturya’da vücut etrafına ıslak havlu sarılması, Haiti’de alkol, Hint yağı ve soğancığın karıştırılıp ısıtılarak vücudun bu karışımla ovulması Ukrayna’da hardal sargısının yapılması yer almaktadır (Spector, 2000).

Yaşlıların öksürükte, sıcak içeceklerin içilmesi (%66.7) ve sırta ısıtılmış gazete, havlu konulması (%33.3) gibi uygulamalar yaptıkları belirlenmiştir (Tablo 3). İlgili çalışmalarda çalışma bulgularıyla benzerlik gösteren geleneksel uygulamaların yanı sıra öksürüğü olan kişilere gazyağını şekere damlatıp yedirme, süt ya da çay kaynatıp içine karabiber koyup içme, sırta ve göğse bal nane vb. maddeler sarma, toprak sarma, hocaya muska yazdırma, göğse yün ve gazete koyup, pekmez, bal, nane-limon, zeytinyağı gibi içecekler verme , boyuna anahtar asma, sırta sıcak süt sürme, ispirto ve gazyağı sürme gibi geleneksel uygulamalar yapıldığı saptanmıştır (Aksayan, 1983; Yalın, 1988; Yaman, 1990; Özyazıcıoğlu, 2000). Bu uygulamaların yanı sıra öksürükte kekik otu limonla beraber kaynatılıp içilmesi, bir bardak sıcak suya veya süte bir çay kaşığı zencefil karıştırılarak içilmesi, maydanozun çiğ olarak yenilmesi, elmanın ihlamur ve limon kabuğu ile birlikte kaynatılıp, her sabah aç karnına içilmesi de geleneksel uygulamalar arasındadır (Sezen, 1994). Bir başka farklı uygulama ise Erzurum’da öksürüğü olanların “Öksürük Baba” adı verilen türbeye götürülmesi yer almaktadır (Başar, 1968). Öksürüğe yönelik yurt dışında yapılan çalışmalarda saptanan geleneksel uygulamalar arasında İngiltere’de göğüs üzerine plastik torba içinde formaldehit kristalleri konulması, Çin’de bitki çaylarının içilmesi, madeni parayla sırtın ovulması, İtalya’da göğüs üzerine yünlü kıyafetlerin, sıcak tuğlanın konulması, nefis yağı ile şarabın sıcak suda inhale edilmesi gibi uygulamaların yer aldığı belirtilmektedir (Spector, 2000).

Araştırma sonuçlarına göre, kabızlıkta; zeytinyağı, bademyağı ve içeceklerinin alınması (%46.2), sabunun fitil gibi makattan konulması (% 30.8) ve bal, et, ceviz yeme (% 23.1) gibi geleneksel uygulamalar belirlenmiştir (Tablo 3). İlgili çalışmalarda benzer uygulamalar saptanmış olup bu uygulamalardan farklı olarak sabun içirme, çiğ yada yağlı süt, sinameki otunun suyunu içirme, anüsten zeytinyağlı gazete sokma, kuru kınanın kara üzümle kaynatılıp içilmesi de geleneksel uygulamalar arasındadır (Aksayan, 1983; Yalın, 1988; Sezen, 1994; Özyazıcıoğlu,

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

2000). Kabızlıkta yurt dışında yapılan uygulamalar arasında Romanya'da yoğurt ve bitkilerin yenilmesi, Ukrayna'da boşaltım uygulamalarının yapılması gibi uygulamalar belirtilmiştir (Spector, 2000).

Yaşlıların arpacıkta yaptıkları yaygın geleneksel uygulamalar arasında köpek dışkısı sürme (%24.4), ısıtılmış odun koyma, hamur ve çay buharı (% 56.1), şeker, sarımsak ve nişan yüzüğü sürme (% 19.5) gibi uygulamalar yer almaktadır (Tablo 3). Arpacık üzerine sarımsak koyma Erzurum ilinde yaygın uygulamalar arasındadır (Türkdoğan, 1972). Rusya'da arpacıkta gözün nikah yüzüğü ile ovulması ve üzerine üç kez tükürülmesi gibi geleneksel uygulamaların yer aldığı belirtilmiştir (Spector, 2000).

Yaşlıların siğillerde başvurdukları geleneksel tedaviler arasında en yaygın uygulama siğillerin okutulması (%87.0) ve siğillerin yakılması (%13.0) olarak belirlenmiştir (Tablo 3). İlgili literatürde siğil üzerine domates veya incir bağlanması, söğüt ağacının dalının kabuğunun okunarak siğile vurulması, siğillerin iplikle bağlanarak çürüyerek koparılması gibi uygulamalar yer almaktadır (Türkdoğan, 1972; Sezen, 1994).Romanya'da siğil üzerine tavuk derisi ve hardal lapası uygulamasının yapıldığı belirtilmiştir (Spector, 2000).

Çalışma sonuçlarına göre yaşlılar böcek ısırıklarında, ısırılan bölgeye tükürme (% 21.4) ve şeker, yoğurt, kolonya, çamur, paslı demir sürme (%78.6) gibi geleneksel uygulamalara baş vurdukları belirlenmiştir (Tablo 3). Türk toplumunda böcek sokmasına yönelik yapılan yaygın geleneksel uygulamalar, kişiyi sirkeye yatırıp vücudunu ovma, gübreye gömme, ısırılan yerin biraz üzerinden bağlayıp keserek kanı çıkarma, sokulan yere kulak kiri sürme, eşek sütü, çiğ süt içme, kızgın bıçakla dağlama, acı hıyar kökünü dövüp sürme, zakkum yaprağını ezip suyunu sürme, çamur sürme, sokulan yere buz konması, soğuk suya tutulması, maydanozun dövülerek konulması, sarımsak sürülmesi gibi uygulamalar olduğu belirtilmektedir (Türkdoğan, 1972; Yavuz, 1993; Karadakovan, 1998).

Çalışma sonuçlarına göre yaşlıların yanıkta yanıklı bölgeye diş macunu, yoğurt, çamur, kireç kaymağı, kabuklu elma, salça, tereyağı, yumurta sarısı, demir pası ve tuz (%58.3) sürdükler, soğuk uygulama yaptıkları (% 21.7) ve çiğ patates koydukları (% 21.7) saptanmıştır (Tablo 3). İlgili çalışmalarda da yanıkta benzer geleneksel uygulamaların yapıldığı saptanmıştır (Yalın, 1988; Özyazıcıoğlu, 2000). Ayrıca yumurtanın haşlanıp, sarısına balmumu katılıp, ezilerek yanığa sürülmesi, zeytinyağı ile

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdıkları Geleneksel Uygulamalar*

---

puvdanın karıştırılıp sürülmesi, sütün kaymağına şap katılıp sürülmesi, havacıva otunun tavada inek yağına katılıp merhem yapılarak yanıklı bölgeye sürülmesi, olgun domatesi kesip yanığın üzerine sürme, salatalık kesip bastırma, börülce kaynatıp suyunu sürme, domuz yağı, mürekkep, motor yağı, pekmez, tahin, şeker, ispirto sürme, kına ile susam yağın merhem yapıp sürme, kına ile tuzsuz tereyağını karıştırıp sürme, kavrulmuş arpayı öğütüp taze yağ ve soğanla karıştırıp sürme, bal şerbet yapılarak içirilmesi, sarımsak ve yoğurt yedirilmesi, incir, sarımsak ve cevizin karıştırılarak yenilmesi havacıva zeytinyağı ile dövülür merhem yapılarak sürülmesi gibi uygulamalar yer almakta olup bu uygulamalara araştırma sonuçlarında rastlanmamıştır (Yalın, 1988; Sezen,1994).

Çalışma sonuçlarına göre yaşlılar baş ağrısında alına yuvarlak kesilmiş patatesleri bağlama (%43.4) ve alından sıkıca başı bağlama (% 52.6) gibi uygulamalar yaptıkları saptanmıştır (Tablo 3). İlgili literatürlerde benzer uygulamalar yapıldığı saptanmış olup yanı sıra saçların kuvvetlice çekilmesi, baharatla dereotunu tohumunun 300-400 gr bala karıştırılarak sabah akşam yenmesi, hocaya götürme, alını jilette kesip kan akıtma, saça kına yakma, dilimlenen patatesler üzerine kahve serpilerek alına bağlanması, limonun halkalar şeklinde dilimlenip alına bağlanması, hayvanın ödü ile kına karıştırılıp alına bağlanması ve saçın iyice çekilmesi yaygın uygulamalar arasındadır (Türkdoğan, 1972; Fındıkçı, 1983; Yalın,1988; Yavuz, 1993). Baş ağrısında Hollanda'da az pişmiş yumurta yenmesi, alını amonyaklı suyla silmek, Pakistan'da yeşil çay içmek geleneksel uygulamalar arasında belirtilmektedir (Spektor 2000).

Çalışma sonuçlarına göre yaygın sağlık problemlerinden olan diş ağrısında yaşlıların ağrıyan diş üzerine ispirto, kolonya, araba akü asidi, tütün, tuz gibi maddeleri koyma (% 78.6) ve ip ile veya berber çekimini (%21.4) uyguladıkları belirlenmiştir (Tablo 3). Çalışma bulgularının yanı sıra ağrıyan diş üzerine bıçak konulması, ağrıyan yere karanfil konması gibi geleneksel uygulamalar da belirtilmektedir (Fındıkçı, 1983; Sezen, 1994).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma sonuçlarına göre yaşlıların mide problemlerinde % 63.0'ünün, soğuk algınlığında % 64.4'ünün, kabızlıkta % 54.4'ünün, yüksek ateşte % 63.0'ünün, öksürükte % 39.3'ünün, arpacıkta % 56.2'sinin, diş ağrısında % 41.1'inin, böcek ısırığında % 76.7'sinin, siğilde % 63.0'ünün, yanıkta % 82.2'sinin ve baş ağrısında

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

% 26.0'sının geleneksel uygulamalara baş vurdukları ve yapılan uygulamalarının ise çoğunlukla zararlı uygulamalar olduğu saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre geleneksel uygulamalar erkeklere göre kadınlarda, eğitim düzeyi düşük olanlarda, aylık geliri düşük olanlarda, evli olanlarda daha yüksek oranlarda saptanmıştır.

Bu çalışma bulguları doğrultusunda aşağıdaki öneriler verilebilir.

*Eğitim durumunu yükseltmeye yönelik girişimler yapılmalı. Bu konuda multidisipliner bir yaklaşım izlenebilir. *Topluma, sağlığı yeniden kazanmada sağlık kurum ve kuruluşlarının önemi anlatılabilir.

*Topluma geleneksel tedavilerin erken tanıyı geciktirerek daha çok ölüm, sakatlık ve maddi kayıplara yol açtığı anlatılabilir.

*Topluma sağlık hizmetlerinden yararlanma yolları öğretilebilir. Bu konuda sağlık personeli danışmanlık görevini üstlenebilir, öğretmen, imam ve muhtar gibi köyün ileri gelenlerinden yardım isteyebilir.

TEŞEKKÜR

Çalışmaya destek veren Yrd. Doç. Dr.Vedat BARAN'a teşekkür ediyoruz.

KAYNAKLAR

Aksayan S (1983). Çocuk sağlığına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamalar. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Programı Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara.

Aşkın R (1997). Yaşlanma sorunları: Psikiyatrik yaklaşım. Prognoz 1(3), 148-153.

Başar Z (1968). Erzurum'da tıbbi ve mistik folklor araştırmaları. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Doçentlik Tezi, Erzurum.

Bayık A, Bahar Z (1985). Doğurgan çağdaki kadınların geleneksel uygulamalarına ilişkin bir çalışma. Ege Üniversitesi HYO Dergisi 1(1),1-12.

Cirhinlioğlu, Z. (2001) Sağlık Sosyolojisi. Nobel Kitapevi. Ankara.

Dirican R (1990). Toplum Hekimliği. Hatipoğlu Yayınevi. Ankara.

Engin R (2000). Erzurum ve yöresinde infertil ile ilgili geleneksel inanç ve uygulamaları. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doğum Kadın ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans tezi Erzurum.

Falco SM, Labo ML (1995). Nursing theories .Modeline Leinenger. ED: Julia B: George. Norwalk: Appleton and Lange. A Simon and Shuster Company.

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Fındıkcı S (1983). Kayseri ili Yahyalı ilçesi Gesteliç köyü ve çevre dağlık köylerindeki halk inançları. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlanmamış Bitirme Tezi.. Erzurum.

Fry, S.T. (2000) ICN International Council of Nurses. Hemşirelik Uygulamalarında Etik. Çeviren: B. Bağ. Aktif Yayınevi. Erzurum.

Henkle JO, Kennerly SM. (1990) Cultural diversity: a resource in planning and implementing nursing care. *Public Health Nurs* 7, 145-149.

http://www.folklor.org.tr/turkish/halk_hekim.htm 2002

<http://www.saglikvakfi.org.tr/bitkiselhtm2002>

Karadakovan A (1998). Türk kültüründe sağlık uygulamaları ve kalite. Hemşirelik-Ebelik Eğitim ve Uygulamalarında Kalite Sempozyumu 3-5 Haziran, Kayseri.

Kurdahi Zahr L, Hattar Pollara M (1998). Nursing care of arap children: consideration of cultural factors. *Journal of Pediatric Nursing* 13 (6),349-355.

Miraldi E, Ferri S, Mostaghimi V (2001). Botanical drugs and preparations in the traditional medicine of West Azerbaijan (Iran). *Ethnopharmacol* 75(2-3),77-78.

Özyazıcıoğlu N (2000). Erzurum il merkezinde 12 aylık çocuğu olan annelerin çocuk büyütmeyle ilişkin yaptıkları geleneksel uygulamalar. Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans tezi Erzurum.

Papadopoulus I(1999). Health and illness belief of Greek Cypriots living in London. *Journal of Advanced Nursing*

Rassool GH (2000). The crescent and islam: healing, nursing and the spiritual dimension. Some considerations towards an understanding of the islamic perspectives on caring. *Journal of Advanced Nursing* 32 (6),1476-1484.

Sezen L (1994). Erzurum Şehir Folklorü. Erzurum Kalkınma Vakfı Yayınları 3. Erzurum.

Spector R (1995). Culturel Concepts of Womens health and Health Promoting Behaviors. *JOGMN*, 241-45.

Spector R (2000). Culturel Diversty in Health & illness. (fifth edition) Prentice Hall Health, New Jersey.

.....
Türkdoğan O (1974). Doğu Anadolu'da Halkın Sağlık, Hastalık Sisteminin Toplumsal Araştırması, Erzurum'da Bir Kasabanın Medikal, Sosyolojik Yapısı. Atatürk Üniversitesi Basımevi Erzurum.

Velioğlu P (1999). Hemşirelikte Kavram ve Kuramlar. Alaş Ofset. İstanbul 1999.

[www.http://bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm](http://www.bsm.gov.tr/aktualite.halk.hekimlig.htm)

Gülbu Tortumluoğlu, Elif Karahan, Betül Bakır, Rukiye Türk: *Kırsal Alandaki Yaşlıların Yaygın Sağlık Problemlerinde Baş Vurdukları Geleneksel Uygulamalar*

Yalın S (1988) Geleneksel hasta bakım uygulamaları. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Programı Bilim Uzmanlığı Tezi Ankara.

Yaman S (1990). Annelerin akut solunum yolu enfeksiyonu geçiren 0-2 yaş grubu çocuklarına yaptıkları uygulamalar. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hemşirelik Programı Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara.

Yavuz E (1993). İskenderun folklorü. Atatürk Üniversitesi Kazım Kara Bekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı. Yayınlanmamış Bitirme Tezi, Danışman: Z. Gültekin. Erzurum.

Yoos, H.L. et al. (1995). Child rearing beliefs in the African- American community; implications for culturally competent pediatric care. *Journal of Pediatric Nursing* 10, 343-353.